

Konkretisera lärandet; *Konsten att "bena ut amöbor"*

Vad innebär det att eleven ska *föra resonemang* som är *utvecklade, nyanserade* eller *vägrundade*?

Hur beskriver en elev *komplexa samband* eller *väljer strategier med viss anpassning*?

Både läroplanens förmågor och värdeorden som beskriver kunskapsnivåerna är abstrakta för elever.

För att eleven ska förstå, måste de både konkretiseras och kopplas till uppgiften eleven arbetar med.

Lärarens förmåga att konkretisera lärandet – att begripligt förklara vad eleven ska kunna – är

grunden för hela läraryrket. Per Måhl skriver:

En orsak kan vara att de betraktas som inslag i lärarens löpande arbete. Som jag ser det, måste lärare göra kriteriebeskrivningar som medverkar till att elever och föräldrar förstår vad som krävs. Annars fungerar inte systemet. (Pedagogisk bedömning, 2011, s.57).

Målkonkretisering verkar dock vara något lärare bara förväntas kunna av sig själv. De får sällan träna detta i sin grundutbildning, samtidigt som fortbildning och diskussionsforum ute på skolorna saknas.

Det är en förbisedd kompetens som måste börja uppmärksammas på alla nivåer inom

utbildningsväsendet. Enligt mig är det en avgörande orsak till att elever misslyckas i dagens skola,

men också en förklaring till en ytlig och på många skolor nästan obefintlig didaktisk diskussion.

För att klargöra problemen och hur de kan lösas använder jag tre begrepp:

Amöbor, indikatorer och iakttagbara handlingar

Abstrakta skoluttryck kallar jag för språkliga **amöbor**. Likt amöbor skiftar deras betydelse form,

beroende på hos vem och i vilken situation de hamnar. Och precis som amöbor ställer de till besvär

för dem som råkar ut för dem. Abstrakta ord är inte nödvändigtvis otydliga, men betyder olika saker

för olika människor i olika sammanhang. Därför fungerar de bra när man vill uttrycka sig allmänt, som

i läroplaner. Däremot är abstrakta ord rena katastrofen om någon ska förstå precis vad du menar,

som när du förklarar för elever vad de ska lära sig. Du får inte elever att skriva en bra text, genom att

berätta att de ska *anpassa sitt skrivande väl* och *gestalta med egna, målade ord*. För att få eleven

att förstå ett sådant uttryck måste läraren först bryta ner och konkretisera det, "bena ut amöban",

synliggöra lärandet. Såväl lärare som elever måste kunna se inom sig vad man konkret gör när man

behärskar en förmåga. Hur går sådan konkretisering till?

Jo, kunnandet måste beskrivas som **indikatorer**, indirekta bevis på att någon förstår, vet eller kan något. Indikatorer är något eleven *säger, skriver* eller *gör*, med andra ord sådant vi kan höra eller

iaktta. Med formuleringar som syns eller hörs, **iakttagbara handlingar**, kan dessutom alla bedöma

om någon har erövat en viss kunskap eller förmåga. Men det viktiga med indikatorer är inte att

kunna *bedöma* elevers kunskaper, utan att de beskriver vad eleven behöver *lära, öva och undervisas*

i. Det sker genom att eleven får prata, skriva och göra. Ett iakttagbart mål kan definieras som "när

när alla inblandade kan avgöra att någon klarat av något".

Indikatorer är inte översättningar eller förklaringar av abstrakta uttryck. De beskriver hur eleven visar

upp förmågan i en specifik uppgift. Indikatorer för samma amöba skiljer därför mellan olika uppgifter.

Generella mallar med konkretiseringar av förmågor eller värdeord skapar mer förvirring än förståelse

hos eleven. Läraren måste koppla indikatorerna till elevuppgiften, välja ut de konkretiseringar som är

relevanta, beskriva dem språkligt förståeligt och formulera progression. Eleverna måste se

kopplingen till vad de gör i uppgiften!

Här är några av läroplanens vanligaste amöbor i verbform: Eleven ...

använder (information, begrepp, strategier), *anpassar*, *utvecklar*, *utreder*, *hanterar*, *tolkar*,

undersöker, *diskuterar*, *för resonemang*

För att omvandla dem till indikatorer måste du istället använda iakttagbara verb som:

nämner, *räknar upp*, *anger*, *säger*, *skriver*, *markerar*, *uttrycker*, *framför*, *beskriver*, *väljer ut*

redovisar, *redogör för*, *återger*, *återberättar*, *förklarar*, *berättar om*, *presenterar*

Några exempel som visar skillnaden:

Ofta använder lärare abstrakta verb som att eleven ska *förstå* orsaker till miljöförstörelse, *ha* åsikter om rasism, *se* samband mellan mat och hälsa eller *kunna* tre sätt att lösa ekvationer.

Beskriv istället med iakttagbara verb, indikatorer i jag-form: Jag *nämner* flera orsaker till miljöförstörelse i vattendrag. Jag *uttrycker* två egna åsikter mot rasism. Jag *beskriver* några viktiga samband mellan mat och hälsa. Jag *redogör* för tre sätt att lösa ekvationer.

Orden *kan*, *vet* och *förstår* är omöjliga att iaktta. Sådana uttryck går inte att bedöma eftersom de beskriver processer inne i elevens huvud. Indikatorer i en lärandematrix måste vara handlingar utanpå elevens kropp som kan observeras av alla, såväl av lärare, kamrater och inte minst eleven själv. Eleven får då syn på sin egen förmåga och konkret bekräftelse på sitt kunnande.

Lärandematrixer gör att synliggörande av lärandet blir möjligt! **Att konkretisera är att uttrycka konceptuell kunskap (vad någon förstår) som procedurell kunskap (hur någon visar förståelse).**

Utan indikatorer blir undervisningen i komplexa förmågor flummig. Du lär inte elever att *sammanfatta* genom att be dem "ta ut det viktigaste". Eleverna behöver handfast undervisning i indikatorer som hur de ...

- väljer ut vad som är centralt och vad som är detaljer i en text - med hjälp av verktyg som tankekarta och nyckelord
- strukturerar de textbitar man valt ut till en ny helhet
- uttrycker sig språkligt kort.

Detta är indikatorer som sammantaget bildar förmågan att sammanfatta. På samma sätt behöver elever som ska behärska förmågan att *diskutera*, undervisning i att skriva ner, framföra och bemöta argument, nämna likheter med egna erfarenheter och tidigare kunskap, beskriva slutsatser och mönster, ställa frågor, leda och sammanfatta ett samtal. Varje sådan indikator (diskussionsfärdighet) kräver sin egen designade undervisning för att bli effektiv. Du undervisar inte i "att diskutera".

Först när läraren benar ut amöban för sig själv, öppnar sig möjligheterna att undervisa genomtänkt och få eleven att förstå. *Bedömning* är ingen stor utmaning. När förmågan blir till iakttagbara handlingar, kan alla – läraren, eleven själv och kamraterna – bedöma resultatet. Det är att vaska fram iakttagbara mål och designa undervisning utifrån dem som är utmaningen.

Låt oss jämföra undervisning utan iakttagbara mål med att läraren tar med klassen ut på en resa - utan att ha gjort klart för vare sig själv eller eleverna vart man ska. Tänk efter:

1. Hur känner sig elever som inte förstår vart resan går – och aldrig ens vet om de är på rätt väg?
2. Hur ska du kunna välja lämpligt transportmedel och bagage, när ingen vet destinationen?
3. Hur kan slutligen någon veta om någon kommer fram, när ingen riktigt visste vart ni skulle?

I klassrummet visar sig detta i

(1) elevers brist på motivation (Varför ska jag göra den här uppgiften?) eller ett ständigt beroende av läraren (Får jag A nu? Fröken, har jag varit duktig?)

(2) val av läromedel och arbetssätt som bygger mer på tradition och slentrian än vad som kan tänkas vara effektivast för ett specifikt moment under lärandet.

(3) provfrågor och formativa bedömningar som sällan kopplas till kunskapskrav/nivåer, utan till lärobokskapitel, elevuppgifter och läraranteckningar

Otydliga mål tvingar också eleven att ägna tid och kraft åt att koda lärarens avsikter: Vad sätter läraren betyg på? Är detta viktigt? Vad kommer på provet? Istället för att fokusera på att lära och förstå. Men värst av allt är att läraren omöjligt kan utvärdera sin egen undervisning. Det kan ske först om läraren formulerat konkret vad hen vill att eleven ska behärska efter undervisningen, valt arbetssätt och läromedel som verkar effektiva och sen utvärderar resultatet. Hur ofta sker det? Siktas du inte på något, träffas du varje gång.